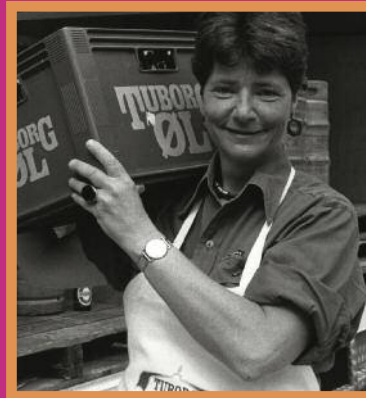

Kvinders valgret

– frihed, lighed og stemmeret

40
TIMERS
arbejds-
UGE

LØN
STÅ
F
på
KRA

samme
ARBEJDE
samme
LØN

IKKE
LØN
EFTER
KØN

STÅ
FAST
PÅ
KRAVENE

Pro
MO
Hein
-pol

Demokrati – men ikke for alle

Demokrati betyder folkestyre. I dag forstår vi i Danmark et folkestyre som et samfund, hvor folket skal styre, og hvor den politiske magt ligger hos flertallet af folket, men med respekt for mindretallet. Og den frie og lige valgret betragtes som et grundlæggende princip for folkestyret og demokratiet.

Danmark blev formelt set et demokrati den 5. juni 1849, da kong Frederik 7. underskrev Junigrundloven. I tiden omkring 1849 florerede idéerne om demokrati og folkestyre i det meste af det vestlige Europa, og i lande som Frankrig og Tyskland havde disse idéer ført til blodige sammenstød mellem befolkningen og magthaverne. Frederik 7. var på ingen måde interesseret i lignende sammenstød, og det fortælles derfor ofte, at demokratiet og den frie almindelige valgret i Danmark blev indført fredeligt og med kongen som giver.

For en eksklusiv skare af befolkningen er denne fremstilling passende, men for langt størsteparten af befolkningen blev valgret og demokrati en kamp, der stod på i årevis.

For at opnå valgret i 1849 skulle visse krav være opfyldt, og disse krav vidner om, hvem man i samtiden anså for at være egnet til at indgå i det politiske liv. Blandt kravene var, at man skulle være over 30 år, have egen husholdning og være en mand, hvilket betød, at blot 15 % af den voksne danske befolkning fik valgret.

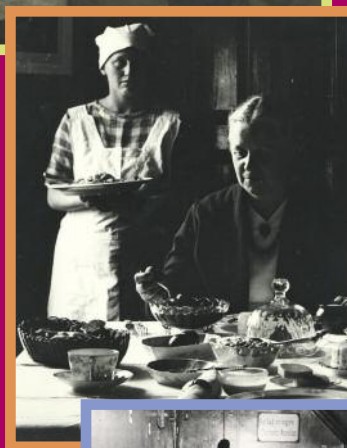
Valgretsreglerne ekskluderede fem grupper fra politisk indflydelse og medbestemmelse, og disse grupper fik betegnelsen de 5 F'er.

De 5 F'er

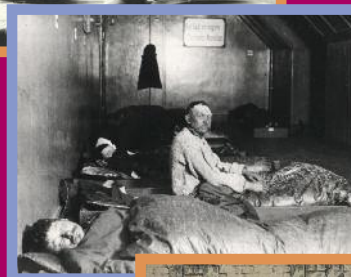
Fruentimmere

– kvinder kunne ikke stemme

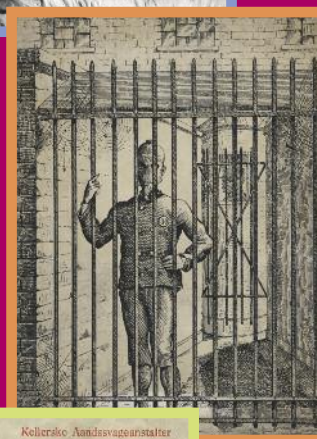
Folkehold

– tjenestefolk havde ingen valgret

Fattige

– modtog man fattighjælp eller boede på fattiggård, mistede man valgretten

Forbrydere

– fængselsstraf medførte tab af valgret

Fjolser

– psykisk syge, der f.eks. boede på åndssvageanstalter, havde ingen stemmeret

Kønsroller i tiden

De regler, ethvert demokratisk samfund opstiller i forhold til valgret, afspejler i bund og grund, hvem samfundet ønsker at inddrage i det politiske fællesskab, og hvem der anses for egnet til at kunne få indflydelse på politiske og samfundsmæssige beslutninger.

I tiden omkring 1849 anså man ikke kvinder for at være egnede eller have lyst til at deltage i politik. At det kunne gavne demokratiet med kvindelig indflydelse, var heller ikke en tanke i tiden.

I 1849 var kvinder underlagt mænd både i familieforhold, i ægteskabet og i juridisk forstand. Manden havde det sidste ord i alle henseender, og det var ham, der bestemte over familiens økonomi, og hvor familien skulle bo, ligesom han alene havde forældremyndigheden over parrets fælles børn.

Datidens kønsrollemønster var fastlåst, og hvor manden blev fremstillet som det stærke, handlekraftige og intelligente køn, blev kvinden fremstillet som det omsorgsfulde, passive og uintelligente køn. Mandens rolle var at forsørge sin familie. Kvindens rolle var at føde børn, passe hjemmet og være mandens medhjælp.

- Det var ikke kun i det offentlige rum, at kønsrollemønstret var fastlåst. Også i hjemmet var der bestemte opgaver for mænd og kvinder. Kvinderne passede hjemmet og stod for husholdningen, hvorimod manden slappede af med avisen efter en lang arbejdsdag.

Arbejdermuseet

“**Lovgiveren gaar ud fra, at Hustruen er Manden underordnet og skylder ham Lydighed...Manden bestemmer Familiens opholdssted og Indretning af Husvæsenet, hvilket hustruen er forpligtet, men også berettiget til at styre i Overensstemmelse med hans Vilje...**”

Dansk familieret, 1882

En af de første kvinder til at sætte spørgsmålstegn ved kvinders manglende valgret var den kun 20-årige **Mathilde Fibiger**.

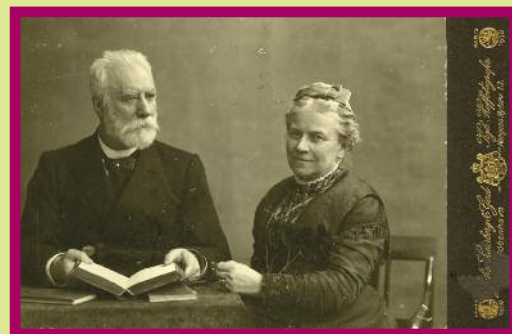
I 1851 udgav hun under pseudonymet Clara Raphael bogen “Clara Raphael – 12 breve”. I bogen kritiserer hun mænds ret til at undertrykke kvinder, og bogen skabte stor debat i samtiden. Mathildes familie mente, hun kastede skam over familien, og vendte hende ryggen efter udgivelsen. Kvindehistorisk Samling

Køn eller klasse?

Perioden fra 1849 og frem til slutningen af 1800-tallet var præget af mange forandringer i samfundet. Flere og flere mennesker vandrede fra landet og ind til byerne for at få arbejde på de nye fabrikker. De mange nye arbejdere begyndte at organisere sig i fagforeninger, og socialister satte spørgsmålstejn ved den måde, det danske samfund og demokrati var indrettet på.

I litteraturen og samfundsdebatten blev forholdet mellem mænd og kvinder sat til debat, og sammen med etableringen af en række nye kvindeforeninger blev der sat begyndende spørgsmålstejn ved kvindernes manglende rettigheder.

- Industrialiseringen blev et led i kvindens selvstændiggørelse i slutningen af 1800-tallet. Kvinden kunne nu få et arbejde, tjene sine egne penge og dermed forsørge sig selv. Billedet viser kvindelige arbejdere på Hertz Skotøjsfabrik. Arbejdermuseet

- Dansk Kvindesamfund blev stiftet i 1871 af ægteparret Frederik og Mathilde Bajer. Blandt foreningens første medlemmer var Mathilde Fibiger, og formålet med foreningen var at bidrage til kvinders ligeberettigelse i familien, samfundet og staten. Læg mærke til, at der også var mænd, der kæmpede for kvindesagen. Kvindehistorisk Samling

Den store forskel på kvindernes levevilkår og hverdag havde naturlig indflydelse på de mærkesager og ønsker, de havde til forandringer. Derfor organiserede kvinderne sig ikke i én forening, men i forskellige foreninger afhængigt af deres position i samfundet.

Middelklassens kvinder havde bedre uddannelse af kvinder som deres mærkesag og organiserede sig f.eks. i Dansk Kvindesamfund, som blev stiftet i 1871.

Arbejderklassens kvinder stillede krav om bedre arbejdsvilkår og højere løn og organiserede sig f.eks. i Kvindeligt Arbejderforbund, der blev stiftet i 1885.

Trods forskellene i mærkesager havde de to foreninger det til fælles, at forbedringerne af kvinders forhold og kvindefrigørelsen ikke kun handlede om valgret, men om en generel ændring af lovgivningen, der kunne bidrage til en øget selvstændiggørelse af kvinderne.

Valgret til debat

De spørgsmålstegn, tiden og de kvindelige foreninger begyndte at rejse, førte til forskellige reaktioner blandt de politiske partier og den mandlige del af befolkningen.

Det nystiftede parti Socialdemokratiet satte i 1876 kvinders valgret på den politiske dagsorden, bl.a. i form af artikler i partiavisen "Socialdemokraten". Socialdemokratiets primære tilhængere var mandlige arbejdere, som ofte stod uden valgret ligesom kvinderne grundet deres økonomiske situation. Den frie og almindelige valgret til alle mænd og kvinder over 22 år var derfor en mærkesag for partiet. Partiets argumenter for valgretten til kvinder var bl.a., at en fri stat ikke kunne undvære kvindernes stemmer, ligesom valgretten kunne være med til at forbedre kvindernes sociale og økonomiske position i samfundet.

Partiet Højre var af en anden mening. Partiet sad på regeringsmagten og flertallet i Landstinget og var imod valgret til kvinder. I 1888 konkluderede højrepolitikerens Carl Ploug, at *"det hverken ville være i kvindernes eller i samfundets interesse, at der tildeles dem valgret"*. Partiets argumenter imod valgret for kvinder var bl.a., at kvinderne slet ikke var forberedte på at deltage i det politiske arbejde, og i øvrigt blev kvinden allerede repræsenteret i form af hendes far, ægtemand eller arbejdsgiver.

● Den svenske baronesse Jaquette Lilejencrants læste i 1875 en række artikler i "Socialdemokraten", der agiterede for valgret til kvinder. Inspireret af disse artikler blev hun selv socialist og journalist på "Socialdemokraten", hvor hun blev en pioner for kvindefrigørelsen inden for den i tiden ellers mandsdominerede arbejderbevægelse. Arbejdermuseet

"Jeg er overbevist om, at det vil være bedst for både mænd og kvinder, når kvinderne vil passe deres køkken og hus og så lade os mandfolk ... passe de offentlige sager"

C.J.F. Ahlefeldt, politiker for partiet Højre i 1904

KAMPEN FO

Hvornår begyndte den egentlige kamp for kvinders valgret? Begyndte den allerede med Junigrundloven i 1849? Eller med Mathilde Fibigers 12 breve i 1851? Eller begyndte den reelt først, da Dansk Kvinde-samfund satte valgretten på deres program i 1906?

- Maleriet fremstiller kvindesagsforkæmperen Line Luplau (i midten). I 1888 organiserede hun den første større underskriftsindsamling i provinsen for kommunal valgret til kvinder. Året efter stiftede hun sammen med Louise Nør-lund "Kvindevalgretsforeningen", som var den første kvindesagsforening, der udelukkende havde kvinders valgret på programmet. Arbejdermuseet

Kampen for valgret var en lang proces, og det kan være svært at sætte et enkelt årstal eller en bestemt begivenhed på det, der udløste kampen. En lang række foreninger arbejdede fra 1880'erne og frem for valgret til kvinder, ligesom flere mandlige folketingsmedlemmer løbende fremsatte lovforslag i Folketinget om valgret til kvinder.

I de kvindelige foreninger var argumenterne for valgret forskellige afhængig af kvindernes baggrund og sociale position i samfundet. Middelklassens kvinder mente, at den kvindelige valgret på mange måder var et mål i sig selv, mens arbejderkvin-

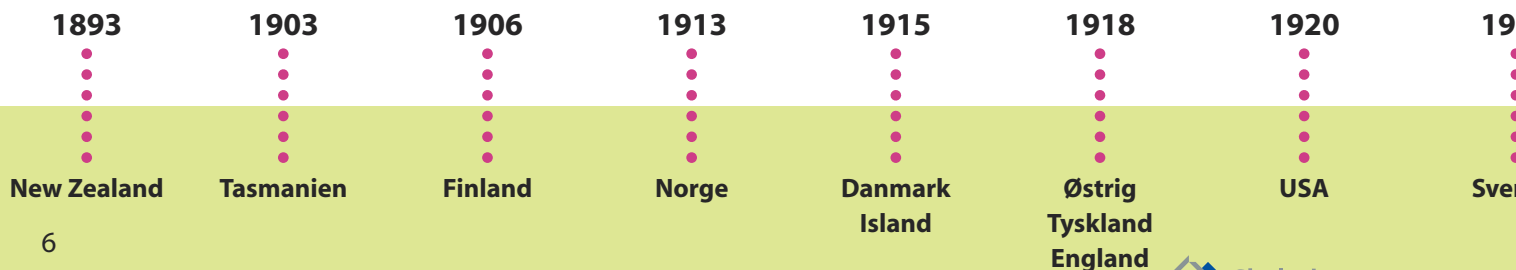
derne i Kvindeligt Arbejderforbund krævede valgretten med det argument, at kvindens ligestilling var uløseligt forbundet med arbejdernes frigørelse. For fagbevægelsen var valgretten altså ikke et mål i sig selv, men i lige så høj grad et middel til at opnå et samfund, hvor mænd og kvinder havde de samme rettigheder og var lige.

For mange kvinder blev et delmål opnået i 1908, da kvinderne fik kommunal valgret. Efter en årelang kamp fik alle kvinder over 25 år valgret, hvis de selv eller deres mænd betalte skat. En af begrundelserne for kommunal valgret til kvinderne var, at kommunerne bl.a. lovgav om skole- og hospitalsforhold.

- I 1909 kunne danske kvinder for første gang stemme til kommunevalget. Stemmeprocenten blandt kvinderne var på 50 %, mens 76 % af mændene stemte. De 50 % blev regnet for en høj stemmepercent. Ved valget blev 127 kvinder og 9.682 mænd valgt ind. Kvindehistorisk Samling

Udpluk af årstal for, hvornår verdens kvinder fik stemmeret

OR VALGRET

Hospitaler og skoler var begge institutioner, der tog sig af de såkaldte "bløde værdier", hvorimod områder som udenrigs- og finanspolitik blev diskuteret i Folketinget og i Landstinget. Udenrigs- og finanspolitik var emner, der i tiden blev opfattet som værende så komplicerede og krævende, at kvinder ikke formåede at sætte sig ind i dem.

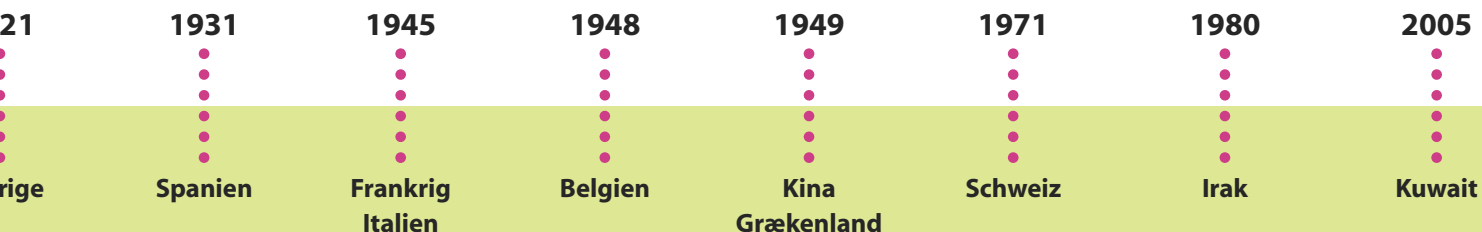
Det fik nogle kvindeforeninger til at oprette skoler for kvinder, hvor der bl.a. blev undervist i samfundslære, historie efter 1848, familie- og statsret. Skolernes formål

var at ruste kvinderne til et politisk liv og give dem en viden om samfundet, som piger og kvinder ikke lærte i den almindelige skole.

I 1906 opnåede kvinder i Finland stemmeret, og sammen med indførelsen af den kommunale valgret i 1908 styrkede det de danske kvinder og de kvindelige foreninger i troen på, at kampen for valgret til kvinder kunne vindes. I tiden omkring 1906 blev der således stiftet en del nye kvindeforeninger udelukkende med det formål at få indført valgret til kvinder.

● Spørgsmålet om kvinners valgret var et internationalt fænomen i tiden. I England opstod "suffragette-bevægelsen". Bevægelsen bestod af en gruppe kvinder, der i årene frem til 1. Verdenskrig bl.a. brugte demonstrationer, sabotage af politiske taler og ildspåsættelse for at gøre opmærksom på den manglende valgret til kvinder. Metoderne førte ofte til sammenstød med politiet og arrestationer som her, hvor mrs. Pankhurst føres væk. Arbejdmuseet

Valgretten opnås

- Nogle kalder fejlagtigt valgretstoget for et "takketog". Formanden for Dansk Kvindesamfund i 1915, Gyrithe Lemche, skrev om toget: "Det skal være et vidnesbyrd om, at vi paaskønner og værdsætter den Borgerret, som Mænd af alle Partier er enedes om ikke længere at udelukke os fra". Valgretten blev altså opfattet som en rettighed og derfor ikke som noget, de skulle takke for.

Kvindehistorisk Samling

- Den socialdemokratiske Nina Bang blev den første kvindelige minister i verdenshistorien, da Stauning udnævnte hende til undervisningsminister i 1924.

Arbejdemuseet

- Dansk Kvindesamfund opfordrede kvinder til at stemme ved Folketingsvalget i 1918. Stemmeprocenten blandt kvinder var 67,6 % mod mændenes 84 %. Ud af 402 kandidater var de 41 kvinder, og 4 kvinder blev valgt ind.

Arbejdemuseet

Den 5. juni 1915 vedtages valgret til kvinder. På dette tidspunkt var der gået 66 år, siden de første mænd fik valgret. Ud over kvinder opnåede også tjenestefolk uden egen bolig valgret.

Vedtagelsen af valgret til kvinder var en afgørende begivenhed i forhold til at betragte mænd og kvinder som ligeværdige. Kvindens far, ægtemand og arbejdsgiver kunne ikke længere repræsentere hende – kvinden var nu en individuel medborger med politisk valgret på lige fod med mænd.

Forud for valgretten var gået en lang kamp, hvor delmål som kvinders valgret til menighedsrådene i 1903 og de kommunale valg i 1908 havde banet vejen for valgretten i 1915.

Kvinderne og de kvindelige foreninger reagerede forskelligt på opnåelsen af valgretten. Dansk Kvindesamfund arrangerede et valgretstog den 5. juni, hvor 10.000-12.000 kvinder deltog i et optog, der sluttede på Amalienborg.

Arbejderkvinderne i Socialdemokratisk Kvindeforening deltog ikke i Dansk Kvindesamfunds festligheder. De foretrak at feste sammen med deres mandlige partifæller i Søndermarken, da de følte sig mere forbundet med partifællerne end med middelklassens kvinder.

Borgerskabets kvinder fra Højre var glade og tilfredse med valgretten, men var til gengæld utilfredse med valgretten til tjenestefolk og valgte derfor også at holde sig væk fra valgretstoget.

Lige løn for lige arbejde

Med valgretten var en mangeårig kvinde- og demokratikamp forbi, men for mange kvinder og kvindeforeninger sluttede kampen ikke her. Nu skulle kvinderne lære at bruge deres stemme, lade sig opstille til politiske poster og blive politisk bevidste. Samtidig var der nye kampe for kvinderne at tage fat på, for selv om de nu havde opnået politisk ligestilling med manden, var der langt fra ligestilling i alle forhold mellem kønnene.

Ligeløn blev en ny kamp, og denne kamp var ikke kun et problem for kvinderne. Mandlige arbejdere følte sig ofte truet af kvinderne, der med deres lavere timeløn kunne udkonkurrere mænd på fabrikkerne. For kvinderne betød den lavere løn ikke kun dårligere leve- og arbejdsvilkår, det var også en evig påmindelse om, at mændenes arbejde var mere værd end kvindernes.

Kvindeligt Arbejderforbund og andre kvindeforeninger afholdt et utal af møder og demonstrationer under sloganet "Vi kræver lige løn for lige arbejde", men kampen for ligeløn viste sig at blive lige så lang som kampen for valgret. Først i 1973 blev der formelt set indført ligeløn i Danmark, og stadig i dag diskuteres det, om vi reelt set har ligeløn.

Hvor kampen tidligere gik på kravet "lige løn for lige arbejde", går kravene i dag på "lige løn for arbejde af samme værdi". Ændringen i ordvalget fortæller os, at det ikke længere er vigtigt, om kvinder og mænd kommer fra samme fag, men så længe deres arbejde betyder det samme for samfundet, skal de have det samme i løn.

- Kvindeligt Arbejderforbund brugte den ottearmede kvinde i deres ligelønskampagne i 1972, og ved forbundets 75års jubilæum i 1976 genbrugte man kvinden der laver mad, gør rent, passer børn, opvarter manden og passer sit arbejde med et smil på læben. Arbejdermuseet

- I forbindelse med 100-året for kvindernes internationale kampdag arrangerede HK og FOA d. 8. marts 2010 denne demonstration med fokus på ligeløn. Demonstrationens deltagere illustrerer, at ligelønskampen ikke længere kun er forbeholdt kvinderne. Arbejdermuseet

Kampen fortsætter

I slutningen af 1950'erne ændrede kvindrollen sig. Kvinderne kom på arbejdsmarkedet, og det betød, at familierne havde råd til at købe bl.a. køleskabe og vaskemaskiner. Mange af kvindeopgaverne i hjemmet begyndte altså at forsvinde for at blive overtaget af maskiner.

Samtidig kom der en masse nye fag i f.eks. elektronikbranchen. Her blev kvinderne foretrukket som arbejdskraft, fordi kvalifikationer som fingernemhed og villighed til at acceptere ensformigt arbejde var efterspurgt.

- I 1970 gik 30 rødstrømper til aktion mod buslinje 21 i København. Rødstrømperne ville kun betale 80 % af billetprisen, da det svarede til kvindelønnen. Politiet fjernede rødstrømperne, som senere kom for retten for aktionen.

Arbejdermuseet

Det, at kvinderne i stigende grad begyndte at tjene deres egne penge, var medvirkende til en stigende selvstændiggørelse og frigørelse blandt kvinderne. Denne frigørelse kulminerede i 1970'erne med "Rødstrømpebevægelsen". Bevægelsen bestod af kvinder, der gik sammen for at stoppe det, som de oplevede som en undertrykkelse af kvinderne. De ville ikke kun have ligeløn og samme politiske rettigheder som mænd, men også sætte fokus på den sociale og seksuelle undertrykkelse, de mente, der var i tiden af kvinderne.

- Elektronikbranchen var en af de brancher, der ansatte mange kvinder i 1950'erne. Arbejdet med at montere dele til radioer krævede ikke nogen lang oplæring og kunne varetages af ufaglærte. Arbejdermuseet

Årstal, der er nævnt i hæftet

- På Socialdemokratiets kongres i 1988 vedtog man kønskvotering til kommende amts- og kommunalvalg, og allerede året efter var dette slogan en del af partiets kampagne ved kommunalvalget.

Kvindens valgret og de muligheder, valgretten gav kvinderne efterfølgende, er en del af den danske demokratihistorie og blot en af mange afgørende begivenheder i udviklingen hen imod det demokrati, vi har i dag. Samtidig var valgretten et afgørende skridt i retning mod ligestilling mellem kønnene, da det ikke kun ændrede kvindens rolle i samfundet, men også i familien og i ægteskabet.

Men har vi så opnået fuld ligestilling mellem kønnene i dag? Mænd og kvinder har måske nok de samme rettigheder, men har de også de samme muligheder?

Der er stadig mange problematikker forbundet med ligestilling og forholdet mellem kønnene i Danmark. Arbejdsmarkedet betegnes ofte som værende kønsopdelt med en dertil hørende lønforskel mellem typiske mande- og kvindejobs, vi har stadig en skæv barselsfordeling, og der findes også i dag stereotype forestillinger om de to køn og deres evner, egenskaber og opgaver i børnehaven, folkeskolen, på arbejdsmarkedet og i hjemmet.

Via lovgivning, debatoplæg og oplysningsarbejde forsøger staten og forskellige foreninger at bryde med disse stereotype forestillinger og forskelsbehandlingen. Men hvor langt kan vi gå i ligestillingens navn? Og hvad er det egentlig, vi vil med den?

- I maj 1978 vedtog Folketinget at nedsætte valgretsaldern fra 20 til 18 år. Folkeafstemningen afholdtes den 19. september samme år, hvor et flertal stemte for.

Et demokrati er under konstant forandring og udvikling

Flere ungdomsorganisationer og politiske partier har i de senere år diskuteret for og imod at sænke valgretsaldern til 16 år, bl.a. med det argument at det vil kunne vække teenagerens interesse for politik. Modstanderne derimod frygter, at 16-årige ikke har den nødvendige indsigt i politiske og samfundsmæssige forhold. På Facebook findes der både grupper for og imod at sænke valgretsaldern.

Diskussionen er et eksempel på, at vores opfattelse af demokrati og valgret ændrer sig, i takt med at samfundet forandrer sig. Østrig indførte i 2007 som det første land i EU valgret til 16-årige til alle valg.

1906

Dansk Kvinde-samfund sætter valgret til kvinder på programmet

1906

Finlands kvinder får stemmeret

1908

Danske kvinder får kommunal stemmeret

1915

Danske kvinder og tjenestefolk får stemmeret

1973

Ligeløn indføres i Danmark

Danmark indførte formelt set demokrati den 5. juni 1849 med Junigrundloven, men det var et demokrati, der med sine valgretsregler ekskluderede store grupper af befolkningen fra det politiske fællesskab. En af disse grupper var kvinderne, der i 66 år blev udelukket fra valgret og medindflydelse udelukkende på baggrund af deres køn.

Kvinders valgret – frihed, lighed og stemmeret sætter fokus på årsagerne til udelukkelsen af kvinderne og på de idéer, foreninger og kræfter, der førte til indførelsen af valgretten i 1915. Ud over kanonpunktet "Kvinders valgret" kan materialet med fordel bruges i forbindelse med emner som demokrati, ligestilling og kønsroller.

På www.arbejdermuseet.dk finder man under "Skoletjenesten" opgaver, kilder og prøveoplæg, der supplerer hæftet.

Kvinders valgret – frihed, lighed og stemmeret © Skoletjenesten Arbejdermuseet, 2010.

Tekst og redaktion: Tanja Sprenger og Linda Nørgaard Andersen (ansv.)

Layout: Marianne Bisballe/Skoletjenesten. Tryk: PE offset. Foto: © Arbejdermuseet, Kvinfo og fotoet nederst side 2 venligst udlånt af Jonna Elvin.

Materialet er udgivet med økonomisk støtte fra 3F's Medie- og Kulturfond og LO's Kultur- og Projektpulje.